

اولویت‌بندی ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی در جمهوری اسلامی ایران^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۷ تاریخ ویرایش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۶

زهرا قربان زاده

دانشجوی دکتری، گروه مدیریت دولتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

ORCID: ۰۰۰۰-۰۰۰۲-۶۴۳۵-۰۸۱۴

ghorbanzadeh.zahra376@gmail.com

امین نیک پور (نویسنده مسئول)

دانشیار، گروه مدیریت دولتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

ORCID: ۰۰۰۰-۰۰۰۱-۷۵۵۹-۴۹۸۰

nikpour2003@yahoo.com

زهرا شگوه

استادیار، گروه مدیریت دولتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

ORCID: ۰۰۰۰-۰۰۰۲-۱۸۱۶-۷۸۲۴

shokoh.azaduniversity@gmail.com

شهین شرفی

استادیار، گروه مدیریت دولتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

ORCID: ۰۰۰۰-۰۰۰۲-۷۸۶۱-۷۳۳X

sharif_49@yahoo.com

^۱ <https://doi.org/10.71810/JNAPA.2020.1194673>

چکیده

هدف از این تحقیق، اولویت‌بندی ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی برای دولت جمهوری اسلامی ایران است. این تحقیق به‌عنوان یک مطالعه توسعه‌ای- کاربردی طراحی شده و از نظر ماهیت و روش، به‌صورت پیمایشی انجام شده است. برای گردآوری داده‌ها، از ابزارهای متنوعی شامل مراجعه به اسناد و مدارک معتبر، مصاحبه با خبرگان و توزیع پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۱۵ نفر از اساتید دانشگاه در رشته‌های مدیریت توسعه و علوم سیاسی است که با مباحث اسلامی آشنا هستند، همچنین اساتید حوزه و روحانیون که در زمینه مدیریت دولتی و علوم سیاسی تخصص دارند، در نظر گرفته شده‌اند. در این تحقیق، به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از تکنیک دیمتل بهره‌گیری شده است که به بررسی روابط بین ابعاد مختلف توسعه سیاسی کمک می‌کند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که بُعد مشارکت مؤثر سیاسی به‌عنوان مهم‌ترین بُعد در میان ابعاد توسعه سیاسی شناسایی شده است. این یافته نشان‌دهنده اهمیت بالای مشارکت شهروندان در فرآیندهای سیاسی و اجتماعی است که می‌تواند به تقویت حس مسئولیت‌پذیری و ایجاد یک فرهنگ سیاسی سالم و پویا منجر شود. علاوه بر این، بُعد مردم‌سالاری دینی به‌عنوان تأثیرپذیرترین بُعد شناخته شده است که نشان‌دهنده ارتباط عمیق آن با سایر ابعاد توسعه سیاسی است. این تحقیق می‌تواند به‌عنوان یک راهنمای عملی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان در جمهوری اسلامی ایران مورد استفاده قرار گیرد و به طراحی برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه سیاسی که مشارکت شهروندان را تقویت می‌کند، کمک کند.

کلمات کلیدی: توسعه سیاسی، آموزه‌های اسلامی، دولت جمهوری اسلامی ایران، دیمتل

۱- مقدمه

اگر در ابتدای دهه ۱۹۶۰ میلادی بیشتر به بُعد اقتصادی توسعه در کشورها توجه می‌شد، امروزه ابعاد دیگر توسعه، به ویژه توسعه سیاسی، نیز مورد توجه و اقبال قرار گرفته است. در واقع، امروزه توسعه سیاسی به‌عنوان یکی از ابعاد مهم و ضروری توسعه به شمار می‌رود؛ به طوری که عده‌ای زیادی از اندیشمندان بر این باورند توسعه اقتصادی بدون توسعه سیاسی امکان‌پذیر نیست (**مشکات و همکاران، ۱۳۹۴، ۲۵**). همچنین، برخی از اندیشمندان معتقدند که علت توسعه نیافتگی بعضی از کشورها، به ویژه کشورهای در حال توسعه، با وجود امکانات مادی مناسب برای توسعه را باید در توسعه نیافتگی سیاسی و وجود استبداد سیاسی گسترده و فراگیر در آن کشورها جستجو کرد (**معمارزاده‌طهران و پاک‌طینت، ۱۳۸۵، ۷**). توسعه سیاسی، به معنای افزایش ظرفیت نظام در پاسخ‌گویی به نیازها، خواسته‌ها و تقاضاهای مردم، تنوع ساختاری، تخصصی شدن ساختارها و همچنین افزایش مشارکت سیاسی است (**جهانگیری، ۱۳۹۴، ۲**). توسعه سیاسی، مجموعه فعالیت‌هایی برای هدایت جامعه در جهت ایجاد شرایط مطلوب زندگی مطابق با نظام ارزشی مورد پذیرش جامعه است (**Dolab, ۲۰۱۸**). همچنین برخی از نظریه‌پردازان و متخصصان، توسعه سیاسی را معادل نوسازی سیاسی به کار گرفته‌اند (**معمارزاده‌طهران و احمدی، ۱۳۹۲، ۹۲**). به طور کلی، می‌توان گفت که شکل‌گیری روند توسعه سیاسی، مستلزم تغییرات

اجتماعی بلندمدتی است که طی آن نظام تقسیم کار، قشر بندی اجتماعی، نظام سیاسی و فرهنگ، دستخوش تغییر و تحول واقع می‌شود؛ بنابراین در تکوین آن، عمل عاملین اجتماعی و سیاسی، منافع گروه‌ها، اقشار و طبقات و گرایش آن‌ها به تغییر یا مقاومت نقش دارد. بر این اساس می‌توان گفت توسعه سیاسی ماهیتی برآیندی دارد و تکوین آن در هر کشوری رویکرد خاص خود را دارد (رجب‌زاده، ۱۳۷۸، ۱-۲).

از سوی دیگر باید گفت، نظام اداری اگرچه نظام مستقلاً محسوب می‌شود، در عین حال خرده‌نظامی است در درون نظام سیاسی که با خرده‌نظام‌های دیگر در تعامل است و پیوسته با آن‌ها دادوستد دارد، از آن‌ها تأثیر می‌پذیرد و بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد. در حقیقت، تعامل نظام‌های دیگری همچون نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی با نظام اداری حائز اهمیت زیادی است؛ زیرا این نظام‌ها بدون برخورداری کشور از نظام اداری کارآمد، قادر به اداره خویش نیستند. بدین ترتیب ماهیت و عملکرد نظام اداری هر کشور ریشه در عوامل مختلف دارد که مهم‌ترین آن نظام سیاسی حاکم بر آن است (عابدی‌اردکانی و سلطانی، ۱۳۹۹: ۶۳۰). همچنین می‌توان گفت که نظام اداری و تحولات آن، تحت تأثیر نظام سیاسی و فضای باز یا بسته سیاسی آن قرار دارد. بنابراین شایسته است به دنبال توسعه نظام اداری، هم‌زمان توسعه و اصلاحات سیاسی نیز پیگیری شود (Hesstvedt & Christensen, ۲۰۲۳).

از طرفی باید گفت، توسعه سیاسی یک مفهوم غربی است که بر مبنای مؤلفه‌های مدرنیسم شکل گرفته است و اگر بخواهد در فرهنگ کشور ایران مطرح شود، ناگزیر است تن به پالایش و تحول بدهد؛ بدین معنا که باید بسیاری از ابعاد غربی خود را از دست داده و ابعاد بومی پیدا کند (مشکات و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۵). در واقع، کاربست شاخصه‌های توسعه سیاسی نظام معنایی غرب در نظام جمهوری اسلامی ایران ناکارآمدی این شاخصه را نشان می‌دهد (شیرودی، ۱۳۹۳، ۸۹). لذا، باید گفت که الگوهای توسعه سیاسی غربی اغلب برای کشورهای غربی راهگشا و مفید بوده است و به کارگیری آن‌ها برای سایر کشورها از جمله ایران، به عنوان تنها الگوی مناسب پیشرفت و توسعه، عقلانی به نظر نمی‌رسد. در واقع، بیشتر الگوهای غربی به دلیل غیربومی بودن و نداشتن توجه دقیق به مسائل و مشکلات جامعه ما، با موانع و محدودیت‌هایی مواجه بوده‌اند (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۸). از این رو باید به دنبال الگوهایی رفت که با فرهنگ و جامعه اسلامی ایران همخوانی داشته باشند. حال آنکه یکی از راهکارهای اساسی برای برون رفت از مشکلات در جوامع اسلامی از جمله کشور ایران، توجه به مدیریت اسلامی و مطالعه و به کارگیری مبانی و اصول این مکتب است. در واقع می‌توان گفت که دین اسلام در تمام شئون زندگی انسان از جمله مدیریت خرد و کلان سخن دارد و به کارگیری آن‌ها تعالی انسان و پیشرفت سازمان‌ها و جوامع را در پی خواهد داشت (فروزنده‌دهکردی و جوکار، ۱۴۰۲، ۵۱).

مسئله اصلی این تحقیق، شکاف میان مفاهیم توسعه سیاسی غربی و نیازهای فرهنگی و اجتماعی جمهوری اسلامی ایران است. با توجه به ناکارآمدی الگوهای توسعه سیاسی غربی در پاسخ به چالش‌های خاص جامعه ایرانی و عدم انطباق آن‌ها با مؤلفه‌های بومی، این تحقیق به دنبال نوآوری در ارائه الگوهایی است که بر اساس آموزه‌های اسلامی و مدیریت اسلامی شکل گرفته‌اند. هدف این تحقیق اولویت‌بندی ابعاد توسعه سیاسی با توجه به مبانی اسلامی است تا بتواند راهکارهای مؤثری برای برون رفت از مشکلات موجود در نظام جمهوری اسلامی ایران ارائه دهد و به تعالی انسان و پیشرفت سازمان‌ها و جوامع کمک کند.

۲- ادبیات تحقیق

توسعه سیاسی، از مفاهیمی است که پس از جنگ جهانی دوم وارد ادبیات توسعه شده است (نظری و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۴۹). واژه توسعه سیاسی، از دو کلمه توسعه و سیاست تشکیل شده است. توسعه، به معنای بهبود، رشد و گسترش همه

شرایط و جنبه‌های مادی و معنوی زندگی اجتماعی است (سیف‌زاده، ۱۳۹۶: ۷۹). سیاست، به معنای تدابیری است که حکومت به منظور اداره امور کشور اتخاذ می‌کند (آقابخشی و افشاری‌راد، ۱۳۸۹، ۱۴۰). توسعه سیاسی، به معنای افزایش ظرفیت و کارایی یک نظام سیاسی در حل و فصل تضادهای منافع فردی و جمعی، ترکیب مردمی بودن، آزادی و تغییرات اساسی در یک جامعه است (لک زایی و اسم حسینی، ۱۳۹۱، ۳۷). دستیابی به توسعه سیاسی، یعنی فرایندی که در جریان آن، نظام‌های ساده اقتداگرایی سیاسی، جای خود را به نظام‌های حق رأی همگانی، احزاب سیاسی و بروکراسی‌های مدنی می‌دهند و نیازمند آگاهی و حرکت عمومی شهروندان از یک سو و پذیرش اراده حاکمان از سوی دیگر است (پریزاد و سلیمانی، ۱۴۰۱، ۱۱). اهداف توسعه سیاسی، شامل ایجاد دموکراسی، برابری، ثبات، مشروعیت، مشارکت، نهادی کردن، قابلیت، هویت، نفوذ، توزیع، همبستگی، عقلایی کردن، امنیت، رفاه، عدالت و آزادی است (معمارزاده طهران و پاک طینت، ۱۳۸۵، ۸). با اینکه واژه توسعه و توسعه سیاسی از واژه‌های جدید است و آن‌ها را به عینه نمی‌توان در متون اسلامی مشخص ساخت، اما با توجه به جامعیت دین مبین اسلام، می‌توان این مفهوم را تبیین و تحلیل کرد. در اسلام اصول و قواعدی وجود دارد که می‌تواند مبنای استنباط مباحث توسعه سیاسی باشد. اصولی مثل برخورداری انسان از عقلانیت، اختیار و آزادی، نفی اکراه در پذیرش دین، اصل مشورت و مشارکت و بیعت مردم با رهبران دینی، امر به معروف و نهی از منکر و نظارت همگانی مردم، اصل مسئولیت‌پذیری آحاد مردم در قبال حفظ حکومت و ده‌ها اصل دیگر که مستقیم و غیرمستقیم مرتبط با نظام سیاسی و اداری جامعه اسلامی بوده، به نوعی تشکیل دهنده زیرساخت توسعه سیاسی و به ویژه فرهنگ سیاسی‌اند که در باورها و احساسات مردم و تلقی ذهنی و عملکرد آن‌ها درباره نظام سیاسی و تحقق آن تأثیر دارند. علاوه بر این، در اسلام بنیان‌هایی وجود دارد که چارچوب توسعه را در ابعاد مختلف، به ویژه در بُعد توسعه سیاسی تعیین می‌کنند. برای نمونه، اعتقاد به توحید و ربوبیت الهی به صورت زیربنایی، روابط حاکم بین خداوند و انسان و همچنین بین انسان‌ها با یکدیگر را مشخص می‌سازد یا اصل خلیفه الهی انسان که نقش او را در مسئولیت‌های مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در تمامی سطوح مشخص می‌سازد یا اصل تزکیه که مفهوم اسلامی توسعه به شدت از آن متأثر است. زیرا تزکیه فی‌نفسه به حل مشکل توسعه انسانی در تمامی ابعاد از طریق تهذیب نگرش‌ها و روابط اشاره دارد و نتیجه آن، رستگاری و سعادت در دنیا و آخرت است. در پرتو این اصول بنیادین، می‌توان نتیجه گرفت که اولاً، کانون اقدامات توسعه‌ای و محور فرایند توسعه در اسلام، انسان است. توسعه اسلامی، به معنای توسعه انسان و رسیدن به مقام و منزلت انسان کامل و بهبود محیط مادی و فرهنگی، اجتماعی و سیاسی است. دوماً، توسعه از دیدگاه اسلام، مفهومی فراگیر بوده و ابعاد اخلاقی، معنوی و مادی را در بر می‌گیرد. از این رو، توسعه، فعالیتی هدفمند و ارزش محور تلقی می‌شود که هدف از آن، افزایش آسایش و آرامش انسان در تمامی ابعاد است. اسلام فقط به دنبال رفاه در این دنیا نیست، بلکه در پی سعادت اخروی انسان نیز هست و از نظر اسلام، هیچ‌گونه تضادی بین این دو وجود ندارد. در مقابل، سعادت اخروی در رهیافت‌های معاصر از توسعه نادیده گرفته شده است و رفاه مطلق مادی که هدف توسعه در غرب است، در اسلام برای انسان کمال مطلوب نبوده و هدف از آفرینش و خلقت انسان نیز آن نبوده است، بلکه آن‌ها به صورت ابزاری برای رسیدن به اهداف عالی که دین مبین اسلام تعیین کرده است، جلوه‌گر می‌شوند (اسم حسینی و لک زایی، ۱۳۹۹: ۵۵۵-۵۵۶). تلویزیون با افزایش تعداد کانال‌های خود در حال توسعه شیوه‌های تبلیغی در راستای تجارتي بوده که به هدف ویژه خود زودتر دسترسی پیدا کند.

پیشینه تحقیق

امیرمظاهری و همکاران (۱۴۰۲) تحقیقی تحت عنوان «واکاوی ابعاد توسعه سیاسی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که در برنامه ششم توسعه، از میان ده مؤلفه توسعه سیاسی، مؤلفه‌های نهادمندی و

پیچیدگی ساختار اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی دولت، قانون‌مداری، عقلانیت و خردورزی، توسعه اقتصادی، ظرفیت دولت، آزادی سیاسی، مشارکت سیاسی، رقابت سیاسی و امنیت روانی و سیاسی مورد توجه بوده و به سه مؤلفه آزادی سیاسی، مشارکت سیاسی و رقابت سیاسی پرداخته نشده است. [ملکی و همکاران \(۱۴۰۱\)](#) تحقیقی تحت عنوان «تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نگرش به عملکرد توسعه‌ای دولتمردان در ایران از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی شهر زنجان» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که نگرش دانشجویان، به عملکرد توسعه‌ای دولتمردان، در بین دانشجویان میان‌سال، بستگی به مدیریت توسعه سیاسی دولت، مدیریت توسعه اقتصادی دولت و میزان شرکت در انتخابات دارد. [میرخلیلی و همکاران \(۱۴۰۱\)](#) تحقیقی تحت عنوان «شناسایی و بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت برای تبیین الگوی توسعه سیاسی در ایران» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که الگوی توسعه سیاسی مبتنی بر پیشرفت اسلامی ایرانی، دارای ۱۰ مؤلفه اصلی است که هر یک از این مؤلفه‌ها ضمن ارتباط با یکدیگر، دارای اهمیت و وزنی مشخص در مدل تبیینی الگو هستند. [ملکشاهی و همکاران \(۱۴۰۰\)](#) تحقیقی تحت عنوان «بررسی تأثیر توسعه سیاسی بر حکمرانی خوب بر مبنای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که مؤلفه‌های توسعه سیاسی (مشارکت، رقابت، انسجام و اعتماد) رابطه مستقیم و معناداری با الگوی حکمرانی خوب دارند. به عبارت دیگر، پیش شرط تحقق حکمرانی خوب در کشور، تحقق الزامات و شرایط توسعه سیاسی است. [عزیزی و همکاران \(۱۳۹۷\)](#) تحقیقی تحت عنوان «تحقق توسعه سیاسی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که شاخص‌های توسعه سیاسی (مشارکت سیاسی، مردم‌سالاری دینی، برابری و آزادی)، در این الگو منطبق بر شریعت بوده و با پایبندی به اجرای عدالت در فضای سیاست‌گذاری جامعه، زمینه توسعه سیاسی مطلوب فراهم شده است. [Sigachev \(۲۰۲۴\)](#) به تحلیل و مقایسه مفاهیم و شیوه‌های توسعه اجتماعی-سیاسی جوامع مدرن می‌پردازد و هدف آن بررسی تأثیر ناپایداری‌های اقتصادی و اجتماعی-سیاسی بر اهداف و انتخاب‌های سیاست توسعه در قرن ۲۱ است. نویسندگان با استفاده از روش بررسی انتقادی، مفاهیم "توسعه وابسته"، "توسعه همگام" و "توسعه مستقل" را تحلیل کرده و با ارائه نمونه‌هایی از برزیل، آرژانتین، چند کشور اتحادیه اروپا و روسیه، مشکلات و تناقضات مرتبط با انواع مختلف توسعه را شناسایی می‌کنند. در نهایت، نتیجه‌گیری نمودند که گفتمان علمی و سیاسی روسیه شامل مفاهیم متنوع توسعه است که نشان‌دهنده وجود دینامیک‌های اجتماعی-سیاسی مختلف در روسیه معاصر است و شرایط لازم برای انتقال به توسعه مستقل و حاکمیتی جامعه و دولت مدرن روسیه ترسیم می‌شود. [Gabriel \(۲۰۲۴\)](#) به بررسی سیستماتیک کردن مجموعه‌ای از ابزارها برای تحلیل بعد ژئوپولیتیکی توسعه پرداخت و بر انتقال کنونی قدرت جهانی و ظهور چین و دیگر قدرت‌های نوظهور تمرکز داشت. برای این منظور، از یک رویکرد متدولوژیک استفاده کرد که شامل بررسی نظریه‌های کلیدی برای درک توسعه و بعد ژئوپولیتیکی آن است و در چهار محور تحلیل سازماندهی می‌شود: ۱- موضوع توسعه، ۲- شرایط تاریخی-مکانی، ۳- مقیاس و ۴- ظرفیت‌های استراتژیک اجتماعی-دولتی. در نهایت، اهمیت توجه به این محورها برای درک دینامیک‌های توسعه در یک زمینه جهانی در حال تغییر و تدوین استراتژی‌هایی برای پاسخ به چالش‌های ژئوپولیتیکی معاصر مورد تأکید قرار می‌گیرد. [Kingsbury \(۲۰۰۷\)](#) تحقیقی تحت عنوان «توسعه سیاسی» را انجام داد. نتایج تحقیق نشان داد که دمکراسی و کارایی دستگاه‌های اجرایی از جمله مهم‌ترین ابعاد توسعه سیاسی هستند.

۳- روش تحقیق

تحقیق حاضر، از نظر هدف، توسعه‌ای- کاربردی و از حیث ماهیت و روش، پیمایشی است. همچنین این تحقیق از نظر زمانی، از نوع تحقیقات تک مقطعی است. جامعه آماری تحقیق، شامل ۱۵ نفر از اساتید دانشگاه در رشته‌های مدیریت توسعه و علوم سیاسی آشنا با مباحث اسلامی و همچنین اساتید حوزه و روحانیون آشنا به موضوعات مدیریت دولتی و علوم سیاسی هستند که از تمامی آنان نظرخواهی شده است. معیارهای انتخاب خبرگان در این تحقیق شامل آشنایی با مباحث اسلامی و علوم سیاسی، تجربه و تخصص در رشته‌های مدیریت توسعه و علوم سیاسی، و همچنین داشتن سابقه تدریس در دانشگاه یا حوزه‌های مرتبط است. این معیارها به منظور اطمینان از دقت و اعتبار نظرات ارائه شده توسط خبرگان انتخاب شده‌اند. همچنین، تنوع در زمینه‌های تخصصی خبرگان به غنای نتایج تحقیق کمک می‌کند.

مشخصات جمعیت شناختی خبرگان در جدول ۱ نشان داده شده است:

جدول (۱) مشخصات جمعیت شناختی خبرگان

مورد	جنسیت	مدرک تحصیلی	سابقه شغلی	حوزه تخصصی	محل فعالیت
خبره ۱	مرد	دکتری تخصصی	۱۶ سال	مدیریت تطبیقی و توسعه	مدرس دانشگاه
خبره ۲	مرد	دکتری تخصصی	۲۲ سال	مدیریت تطبیقی و توسعه	مدرس دانشگاه
خبره ۳	مرد	حوزوی سطح ۴	۱۹ سال	تفسیر و علوم قرآن	مدرس حوزه
خبره ۴	مرد	حوزوی سطح ۴	۱۸ سال	فلسفه و کلام اسلامی	مدرس دانشگاه
خبره ۵	زن	دکتری تخصصی	۲۰ سال	علوم سیاسی	مدرس دانشگاه
خبره ۶	مرد	دکتری تخصصی	۲۳ سال	علوم سیاسی	مدرس دانشگاه
خبره ۷	مرد	کارشناسی ارشد	۱۹ سال	علوم سیاسی	استانداری
خبره ۸	مرد	کارشناسی ارشد	۲۵ سال	علوم سیاسی	استانداری
خبره ۹	مرد	دکتری تخصصی	۲۸ سال	علوم سیاسی	مدرس دانشگاه
خبره ۱۰	زن	دکتری تخصصی	۲۶ سال	مدیریت خط‌مشی‌گذاری عمومی	مدرس دانشگاه
خبره ۱۱	زن	دکتری تخصصی	۲۳ سال	مدیریت تطبیقی و توسعه	مدرس دانشگاه
خبره ۱۲	زن	دکتری تخصصی	۱۷ سال	مدیریت تطبیقی و توسعه	مدرس دانشگاه
خبره ۱۳	مرد	حوزوی سطح ۴	۲۲ سال	فلسفه و کلام اسلامی	مدرس حوزه
خبره ۱۴	مرد	حوزوی سطح ۴	۱۹ سال	تفسیر و علوم قرآن	مدرس حوزه
خبره ۱۵	مرد	حوزوی سطح ۴	۲۴ سال	معارف اسلامی	مدرس دانشگاه

در این تحقیق به منظور جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از مطالعات کتابخانه‌ای (بررسی اسناد و مدارک)، مصاحبه و پرسشنامه استفاده شده است؛ بدین ترتیب که ابتدا ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی از طریق مطالعات کتابخانه‌ای مورد شناسایی قرار گرفت (منابع مورد بررسی شامل کتب و مقالاتی است که در این خصوص نگارش شده است). سپس به منظور نهایی‌سازی فهرست ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی برای نظام جمهوری اسلامی ایران، از خبرگان مربوطه

مصاحبه به عمل آمد. پرسشنامه مورد استفاده از این تحقیق نیز، دیمتل^۱ است که اولویت‌بندی ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی برای دولت جمهوری اسلامی ایران را مورد بررسی قرار می‌دهد. روش دیمتل یک تکنیک تحلیلی است که برای شناسایی و تحلیل روابط بین عوامل مختلف در یک سیستم استفاده می‌شود. این روش به ویژه در زمینه‌های تصمیم‌گیری و مدیریت پروژه کاربرد دارد. در دیمتل، ابتدا عوامل مختلف شناسایی می‌شوند و سپس با استفاده از نظرات کارشناسان، روابط بین این عوامل تعیین می‌شود. این روابط به صورت ماتریس نمایش داده می‌شوند و با استفاده از الگوریتم‌های خاص، شدت و نوع تأثیر هر عامل بر دیگر عوامل مشخص می‌شود. نتیجه نهایی این تحلیل، کمک به تصمیم‌گیرندگان در اولویت‌بندی و مدیریت مؤثرتر عوامل مختلف در یک سیستم است. در پرسشنامه دیمتل، سطوح اندازه‌گیری را می‌توان در چهار سطح تقسیم نمود و با اعداد ۰، ۱، ۲ و ۳ که به ترتیب بیانگر عدم ارتباط و اثرگذاری، سطح پایین اثرگذاری، سطح بالای اثرگذاری و سطح بسیار بالای اثرگذاری هستند، نشان داد. نحوه نمره‌دهی پرسشنامه در جدول ۲ آمده است:

جدول (۲) نمره‌گذاری پرسشنامه دیمتل

عدم ارتباط و اثرگذاری	سطح پایین اثرگذاری	سطح بالای اثرگذاری	سطح بسیار بالای اثرگذاری
۰	۱	۲	۳

روایی تحقیق به معنای اعتبار و صحت ابزارهای مورد استفاده برای جمع‌آوری داده‌ها است. در این تحقیق، برای اطمینان از روایی پرسشنامه دیمتل و دیگر ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات، از نظرات خبرگان و اساتید دانشگاه در رشته‌های مدیریت توسعه و علوم سیاسی استفاده شده است. این نظرات به شناسایی و تأیید ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی کمک کرده و اطمینان حاصل می‌کند که پرسشنامه به درستی مفاهیم مورد نظر را اندازه‌گیری می‌کند. همچنین، بررسی منابع کتابخانه‌ای و مقالات مرتبط به عنوان مبنای نظری تحقیق، به تقویت روایی آن کمک کرده است. پایایی تحقیق به ثبات و قابلیت تکرار نتایج اشاره دارد. در این تحقیق، برای ارزیابی پایایی پرسشنامه دیمتل، از روش‌های آماری مناسب استفاده خواهد شد تا اطمینان حاصل شود که نتایج به دست آمده از پاسخ‌های خبرگان، در شرایط مشابه و با استفاده از ابزار یکسان، قابل تکرار هستند. به علاوه، با توجه به استفاده از مصاحبه و بررسی اسناد و مدارک، پایایی داده‌ها از طریق مقایسه و تطبیق نتایج به دست آمده از این روش‌ها نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد. این اقدامات به تضمین پایایی و اعتبار نتایج تحقیق کمک می‌کند.

۴- یافته‌ها

دیمتل، یک تکنیک از روش‌های تصمیم‌گیری است که مبتنی بر مقایسه‌های زوجی می‌باشد. از تکنیک دیمتل می‌توان برای شناسایی و بررسی رابطه بین ابعاد، روابط علت و معلولی و ایجاد نگاشت روابط شبکه استفاده نمود و روابط تأثیرپذیر یا تأثیرگذار عناصر را استخراج کرده و رابطه بین عوامل را به صورت ساختاری نظام‌مند نمایش می‌دهد. این تکنیک مبتنی بر نمودارهایی است که می‌تواند عوامل درگیر را به دو گروه علت و معلول تقسیم نماید و رابطه میان آن‌ها را به صورت یک مدل ساختاری قابل درک درآورد.

با فرض اینکه n عامل بر سیستم مورد نظر اثر می‌گذارند، باید یک سیستم اندازه‌گیری ایجاد نمود که روابط علی و معلولی میان عوامل را اندازه‌گیری کند. سطوح اندازه‌گیری را می‌توان در چهار سطح تقسیم نمود و با اعداد ۰، ۱، ۲ و ۳ نشان داد که

^۱ DEMATEL

به ترتیب بیانگر عدم ارتباط و اثرگذاری، سطح پایین اثرگذاری، سطح بالای اثرگذاری و سطح بسیار بالای اثرگذاری هستند (Lin & Wu, 2008).

با استفاده از نظر افراد خبره، رابطه و سطح اثرگذاری میان عوامل به دست می‌آید. خروجی این عمل یک ماتریس مربعی است که روابط مستقیم میان عوامل را نشان می‌دهد. این ماتریس را ماتریس روابط مستقیم می‌نامند و هر درایه X_{ij} از آن نشان‌دهنده سطح اثرگذاری عنصر i بر روی عنصر j است. عناصر روی قطر اصلی این ماتریس صفر هستند و این بدان معناست که عوامل به صورت مستقیم بر خودشان اثر نمی‌گذارند ($X_{ii}=0$). ماتریس روابط مستقیم الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی در جدول ۳ و ماتریس روابط کل الگوی مذکور در جدول ۴ نشان داده شده است.

جدول (۳) ماتریس روابط مستقیم برای الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی

ابعاد	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
جهان‌بینی اصیل سیاسی-اسلامی	۰/۰۰۰	۰/۳۵۴	۱/۲۱۳	۲/۳۱۱	۲/۹۸۶	۱/۸۵۶	۲/۰۰۳	۰/۵۹۸	۱/۲۵۴
انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی	۰/۳۵۴	۰/۰۰۰	۰/۷۵۹	۱/۸۲۵	۱/۲۶۸	۱/۴۴۵	۲/۷۸۱	۱/۰۰۹	۲/۰۳۶
عقلانیت و خردورزی	۱/۲۱۳	۰/۷۵۹	۰/۰۰۰	۲/۵۸۹	۱/۸۳۶	۰/۸۶۴	۲/۱۴۸	۱/۵۶۹	۱/۵۶۹
عدالت‌محوری	۲/۳۱۱	۱/۸۲۵	۲/۵۸۹	۰/۰۰۰	۱/۲۶۹	۰/۲۶۹	۱/۸۲۴	۲/۶۵۸	۱/۸۷۵
ابتناء بر معنویت	۲/۹۸۶	۱/۲۶۸	۱/۸۳۶	۱/۲۶۹	۰/۰۰۰	۰/۷۸۲	۱/۷۰۹	۱/۹۸۵	۲/۰۳۶
حکومت قانون	۱/۸۵۶	۱/۴۴۵	۰/۸۶۴	۰/۲۶۹	۰/۷۸۲	۰/۰۰۰	۱/۵۸۷	۲/۰۰۰	۱/۶۴۸
مشارکت مؤثر سیاسی	۲/۰۰۳	۲/۷۸۱	۱/۳۳۶	۱/۸۲۴	۱/۷۰۹	۱/۵۸۷	۰/۰۰۰	۱/۵۶۸	۲/۰۶۸
مردم‌سالاری دینی	۰/۵۹۸	۱/۰۰۹	۲/۱۴۸	۲/۶۵۸	۱/۹۸۵	۲/۰۰۰	۱/۵۶۸	۰/۰۰۰	۲/۰۸۹
مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی	۱/۲۵۴	۲/۰۳۶	۱/۵۶۹	۱/۸۷۵	۲/۰۳۶	۱/۶۴۸	۲/۰۶۸	۲/۰۸۹	۰/۰۰۰

جدول (۴) ماتریس روابط کل برای الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی

ابعاد	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
جهان‌بینی اصیل سیاسی-اسلامی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
عقلانیت و خردورزی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
عدالت‌محوری	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
ابتناء بر معنویت	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
حکومت قانون	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
مشارکت مؤثر سیاسی	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰
مردم‌سالاری دینی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰	۱/۰۰۰

بردار برتری (D+R) و بردار ارتباط (D-R) دو مفهوم کلیدی در تحلیل دیمتال هستند که به بررسی روابط بین عوامل مختلف در یک سیستم کمک می‌کنند.

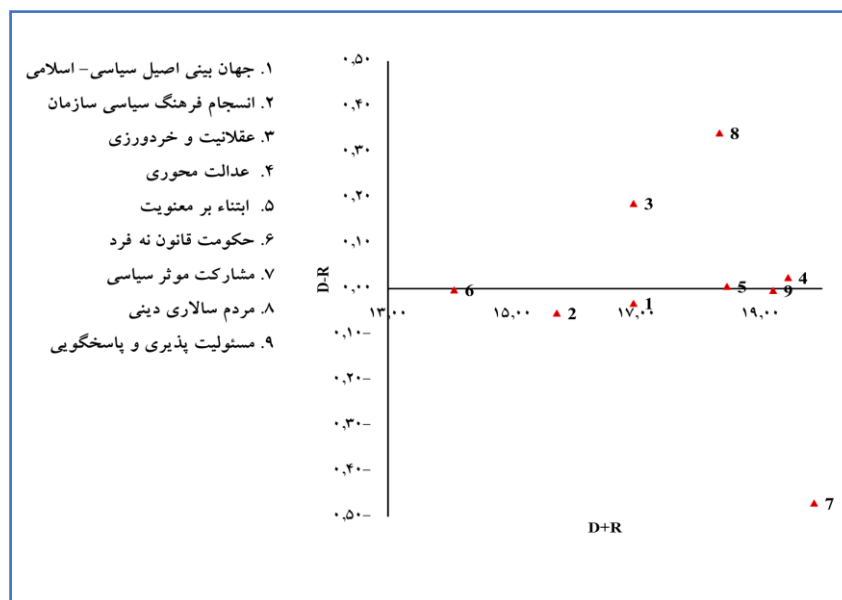
بردار برتری (D+R) به مجموع تأثیرات مثبت و منفی هر بعد اشاره دارد. هر چه مقدار این بردار بیشتر باشد، نشان‌دهنده تعامل و ارتباط بیشتر آن بعد با سایر عوامل سیستم است. این به معنای آن است که آن بعد نقش مهم‌تری در

دینامیک کلی سیستم ایفا می‌کند و می‌تواند تأثیرات قابل توجهی بر دیگر عوامل داشته باشد. بنابراین، شناسایی ابعادی با D+R می‌تواند به تصمیم‌گیرندگان کمک کند تا بر روی آن‌ها تمرکز بیشتری داشته باشند و منابع را به سمت تقویت این ابعاد هدایت کنند.

بردار ارتباط (D-R) نیز به خالص تأثیرگذاری هر بُعد در سیستم اشاره دارد. این بردار نشان می‌دهد که آیا یک بُعد تأثیرگذار است یا تأثیرپذیر. اگر مقدار D-R بیش از صفر باشد، به این معناست که آن بُعد تأثیرگذار قطعی است و می‌تواند بر دیگر عوامل تأثیر بگذارد. در مقابل، اگر مقدار آن کمتر از صفر باشد، نشان‌دهنده این است که آن بُعد بیشتر تحت تأثیر سایر عوامل قرار دارد و تأثیرگذاری کمتری دارد. این اطلاعات به تحلیلگران کمک می‌کند تا درک بهتری از ساختار و دینامیک سیستم داشته باشند و تصمیمات بهتری در راستای مدیریت و بهبود عملکرد سیستم اتخاذ کنند.

جدول (۵) ماتریس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری برای الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی

ابعاد	تأثیرگذاری (D)	تأثیرپذیری (R)	D+R	D-R
جهان‌بینی اصیل سیاسی - اسلامی	۸/۴۶۴	۸/۴۹۵	۱۶/۹۵۸	-۰/۰۳۱
انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی	۷/۸۳۴	۷/۸۸۸	۱۵/۷۲۲	-۰/۰۵۳
عقلانیت و خردورزی	۸/۵۷۳	۸/۳۸۵	۱۶/۹۵۸	۰/۱۸۸
عدالت‌محوری	۹/۷۳۳	۹/۷۰۸	۱۹/۴۴۲	۰/۰۲۵
ابتناء بر معنویت	۹/۲۳۱	۹/۲۲۶	۱۸/۴۵۷	۰/۰۰۶
حکومت قانون	۷/۰۳۲	۷/۰۳۴	۱۴/۰۶۷	-۰/۰۰۲
مشارکت مؤثر سیاسی	۹/۶۹۷	۱۰/۱۶۸	۱۹/۸۶۵	-۰/۴۷۱
مردم‌سالاری دینی	۹/۳۴۱	۸/۹۹۸	۱۸/۳۳۹	۰/۳۴۲
مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی	۹/۵۹۹	۹/۶۰۲	۱۹/۲۰۱	-۰/۰۰۴

شکل (۱) نمودار تأثیرگذاری و تأثیرپذیری نهایی الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی

نتایج تحلیل دیمتال الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی در جدول ۵ و شکل ۱ نشان می‌دهد بُعد «مشارکت مؤثر سیاسی» با اهمیت‌ترین بُعد و بُعد «مردم‌سالاری دینی» تأثیرپذیرترین بُعد بوده است.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر، در ابتدا ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با خبرگان مورد شناسایی قرار گرفت. این ابعاد، در نه دسته جهان‌بینی اصیل سیاسی-اسلامی، انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی، عقلانیت و خردورزی، عدالت‌محوری، ابتناء بر معنویت، حکومت قانون، مشارکت مؤثر سیاسی، مردم‌سالاری دینی و مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی طبقه‌بندی شدند. سپس این ابعاد با استفاده از تکنیک دیمتال مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند. تحلیل نتایج به‌دست‌آمده از تکنیک دیمتال نشان می‌دهد که بُعد مشارکت مؤثر سیاسی به‌عنوان مهم‌ترین بُعد در میان ابعاد توسعه سیاسی شناسایی شده است. این نتیجه به‌خوبی نشان‌دهنده این است که برای تحقق توسعه سیاسی در نظام جمهوری اسلامی ایران، نیاز به مشارکت فعال و مؤثر شهروندان در فرآیندهای سیاسی و اجتماعی وجود دارد. مشارکت سیاسی نه‌تنها به تقویت حس مسئولیت‌پذیری در میان مردم کمک می‌کند، بلکه به ایجاد یک فرهنگ سیاسی سالم و پویا نیز می‌انجامد. به‌عبارتی، هرچه مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و فرآیندهای سیاسی بیشتر باشد، به همان اندازه می‌توان به تحقق اهداف توسعه سیاسی نزدیک‌تر شد.

از سوی دیگر، بُعد مردم‌سالاری دینی به‌عنوان تأثیرپذیرترین بُعد در این تحقیق شناسایی شده است. این امر نشان‌دهنده این است که اصول مردم‌سالاری دینی، به‌عنوان یکی از ارکان اصلی نظام جمهوری اسلامی ایران، تحت تأثیر سایر ابعاد توسعه سیاسی قرار دارد. به‌عبارتی، برای تقویت مردم‌سالاری دینی، باید به سایر ابعاد مانند عدالت‌محوری، عقلانیت و خردورزی و انسجام فرهنگ سیاسی توجه ویژه‌ای شود. این ارتباط متقابل بین ابعاد مختلف توسعه سیاسی می‌تواند به ایجاد یک نظام سیاسی کارآمد و پاسخگو منجر شود که در آن حقوق و آزادی‌های شهروندان به‌خوبی رعایت شود.

تحقیق حاضر با مطالعات پیشین در زمینه توسعه سیاسی، به‌ویژه در زمینه توجه به مؤلفه‌های اسلامی، تفاوت‌های قابل توجهی دارد. به‌عنوان مثال، در تحقیق [امیرمظاهری و همکاران \(۱۴۰۲\)](#)، مؤلفه‌های مختلف توسعه سیاسی شناسایی شده‌اند، اما به مؤلفه‌های مشارکت سیاسی و آزادی سیاسی توجه نشده است. در مقابل، تحقیق حاضر به‌طور خاص بر روی ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی تمرکز کرده و بُعد مشارکت مؤثر سیاسی را به‌عنوان مهم‌ترین بُعد شناسایی کرده است. همچنین، در تحقیق [میرخلیلی و همکاران \(۱۴۰۱\)](#)، الگوی توسعه سیاسی مبتنی بر پیشرفت اسلامی ایرانی دارای ۱۰ مؤلفه اصلی است، در حالی که تحقیق حاضر ابعاد توسعه سیاسی را در نه دسته مشخص طبقه‌بندی کرده و بر اهمیت ارتباط متقابل بین این ابعاد تأکید دارد. نتایج تحقیق [ملکشاهی و همکاران \(۱۴۰۰\)](#) نیز بر تأثیر مؤلفه‌های توسعه سیاسی بر حکمرانی خوب تأکید دارد، در حالی که تحقیق حاضر به‌طور خاص به تأثیر مشارکت سیاسی بر تحقق اهداف توسعه سیاسی در نظام جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. محدودیت‌های تحقیق حاضر شامل این است که نتایج به‌دست‌آمده تنها بر اساس نظرات خبرگان و اساتید دانشگاهی است و ممکن است به‌طور کامل نمایانگر دیدگاه‌های عمومی جامعه نباشد. همچنین، تمرکز تحقیق بر ابعاد توسعه سیاسی بر اساس

آموزه‌های اسلامی ممکن است به محدودیت‌هایی در بررسی سایر مؤلفه‌های توسعه سیاسی که در مطالعات پیشین مطرح شده‌اند، منجر شود. در مجموع می‌توان گفت، این نتایج می‌تواند به‌عنوان یک راهنمای عملی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان در نظام جمهوری اسلامی ایران مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به اهمیت مشارکت مؤثر سیاسی و تأثیر آن بر مردم‌سالاری دینی، لازم است که برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه سیاسی به‌گونه‌ای طراحی شوند که مشارکت شهروندان را در فرآیندهای سیاسی تقویت کنند. این امر می‌تواند شامل ایجاد بسترهای قانونی و اجتماعی مناسب برای مشارکت، آموزش و آگاهی‌بخشی به مردم در زمینه حقوق و مسئولیت‌های سیاسی و اجتماعی، و همچنین تقویت نهادهای مدنی و اجتماعی باشد.

منابع

- آقابخشی، علی. و افشاری‌راد، مینو. (۱۳۸۹). *فرهنگ علوم سیاسی*. تهران: انتشارات چاپار، چاپ سوم.
- اسم‌حسینی، غلامرضا. و لک‌زایی، نجف. (۱۳۹۹). میان‌ی اخلاقی توسعه سیاسی در اندیشه امام خمینی (ره). *مجله مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ۲۴(۳)، ۵۴۳-۵۶۴. <https://sid.ir/paper/۳۸۶۸۲۳/fa>
- امیرمظاهری، امیرمسعود، علمی، محمود، مؤمنی‌راد، اکبر. و احمدزاده گلی، حسین. (۱۴۰۲). واکاوی ابعاد توسعه سیاسی در برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران. *مجله جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه*، ۱۲(۱)، ۲۲۵-۲۳۴، ۲۵۰، ۱۰، ۲۲۰۳۴-۲۲۵، jeds.۲۰۲۳.۵۵۵۴۶,۱۷۱۰
- پریزاد، رضا. و سلیمانی، محمدمهدی. (۱۴۰۱). نقش نهاد ملی حمایت از حقوق بشر در پیشبرد توسعه سیاسی جمهوری اسلامی. *مجله پژوهش ملل*، ۷(۸۲)، ۷-۳۶.
- جهانگیری، مسعود. (۱۳۹۴). توسعه سیاسی و موانع آن در ایران و کشورهای خاورمیانه. *کنفرانس بین‌المللی علوم انسانی، روان‌شناسی و علوم اجتماعی*، تهران، ایران. <https://sid.ir/paper/۸۳۷۳۷۱/fa> SID.
- رجب‌زاده، احمد. (۱۳۷۸). *جامعه‌شناسی توسعه: بررسی تطبیقی-تاریخی ایران و ژاپن*. تهران: انتشارات سلمان.
- سیف‌زاده، حسین. (۱۳۹۶). *پانزده مدل نوسازی توسعه و دگرگونی سیاسی*. تهران: انتشارات قومس، چاپ سوم.
- شیرودی، مرتضی. (۱۳۹۳). شاخصه‌های سیاسی توسعه و پیشرفت از منظر اسلام با تکیه بر حکومت امام مهدی (عج). *مجله انتظار موعود*، ۱۴(۴۵)، ۸۵-۱۰۲. https://www.entizar.ir/article_۷۵۲۳۸.html
- عابدی‌اردکانی، محمد. و سلطانی، لقمان. (۱۳۹۹). رابطه نظام اداری و توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی ایران (با بهره‌گیری از الگوی نظری جاگورایب). *مجله سیاست دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، ۵۰(۲)، ۶۲۹-۶۴۹. https://www.entizar.ir/article_۷۵۲۳۸.html
- عزیزی، حسن، شفیعی، اسماعیل. و گلشنی، علیرضا. (۱۳۹۷). تحقق توسعه سیاسی در الگوی ایرانی پیشرفت. *مجله مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی*، ۶(۱۱)، ۱۵۷-۱۸۳.
- فروزنده‌دهکردی، لطف‌الله. و جوکار، علی‌اکبر. (۱۴۰۲). *مدیریت اسلامی و الگوهای آن*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ پانزدهم.
- لک‌زایی، نجف. و اسم‌حسینی، غلامرضا. (۱۳۹۱). الگوهای توسعه سیاسی با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره). *مجله مطالعات انقلاب اسلامی*، ۹(۲۹)، ۳۵-۶۰.

- مشکات، محمد، امیری، اقبال. و خواجه، علی. (۱۳۹۴). جایگاه دین در توسعه سیاسی جمهوری اسلامی ایران. *مجله پژوهش‌های سیاسی*، (۱۵)۵، ۲۴-۴۴.
- معمارزاده‌طهران، غلامرضا. و احمدی، مسعود. (۱۳۹۲). *مدیریت تطبیقی: اصول، مبانی، نظریه‌ها و الگوهای رایج*. تهران: انتشارات اندیشه‌های گوهربار، چاپ چهارم.
- معمارزاده‌طهران، غلامرضا. و پاک‌طینت، اقبال. (۱۳۸۵). عوامل مؤثر بر توسعه سیاسی. *مجله کنترولر*، (۲۱)۴۱، ۱-۲۵.
- ملکشاهی، مجتبی، کشیشیان‌سیرکی، گارینه. و حسنی‌فر، عبدالرحمن. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر توسعه سیاسی بر حکمرانی خوب بر مبنای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. *مجله پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی*، (۴۶)۱۲، ۱۳۵-۱۶۰.
- ملکی، پرویز، ظهراپی، چنور، صدقی، ذبیح‌الله. و جهانگیری، علیرضا. (۱۴۰۱). تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نگرش به عملکرد توسعه‌ای دولتمردان در ایران (از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی شهر زنجان). *مجله مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، (۵۶)۲۱، ۳۶۹-۳۹۳.
- میرخلیلی، سیدحسین، ابوالفضلی، حسین. و صالحی‌فارسانی، علی. (۱۴۰۱). شناسایی و بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت برای تبیین الگوی توسعه سیاسی در ایران. *مجله سیاست متعالیه*، (۳۹)۱۰، ۲۴۱-۲۶۸.
- نظری، سیدغنی، بشیری‌گیوی، حسین. و جنتی، سعید. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر مشارکت سیاسی بر توسعه سیاسی مورد مطالعه جوانان شهر خلخال. *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، (۱)۶، ۱۳۷-۱۴۶.

References

- Dolab, M. (۲۰۱۸). *Parties and elites are two major indicators in the country's political structure. University of Cambridge*, London, England. [۱۰,۲۲۰۳۴/jgeog.۲۰۲۴,۲۸۹۲۰۹,۳۱۲۲](https://www.jgeog.۲۰۲۴/۲۸۹۲۰۹,۳۱۲۲)
- Gabriel, Merino, E (۲۰۲۴). La dimensión geopolítica del desarrollo. *Desarrollo, Estado y Espacio* ۳(۱), Artículo e۰۰۴۲. https://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.۱۸۰۷۳/pr.۱۸۰۷۳.pdf
- Hesstvedt, S. & Christensen, J. (۲۰۲۳). Political and administrative control of expert groups-A mixed- methods study. *Governance*, ۳۶(۲), ۳۳۷-۳۵۷.
- Kingsbury, D. (۲۰۰۷). *Political Development*. New York, NY: Routledge.
- Lin, C. & Wu, W. (۲۰۰۸). A causal analytical method for group decision making under fuzzy environment. *Expert Systems with Applications*, ۳۴(۱), ۲۰۵-۲۱ [DOI: 10.1016/j.eswa.۲۰۰۶.۰۸.۰۱۲](https://doi.org/10.1016/j.eswa.۲۰۰۶.۰۸.۰۱۲)
- Sigachev, Владимир, Игоревич, Пантин., М., I., . (۲۰۲۴). Socio-political development of modern societies: concepts, practices, problems (examples from latin american countries, the eu, and russia). *Вестник Пермского университета*, ۱۸(۲):۵-۱۴. doi: ۱۰,۱۷۰۷۲/۲۲۱۸-۱۰۶۷-۲۰۲۴-۲-۵-۱۴ [doi: 10.17072/2218-1067-2024-2-5-14](https://doi.org/10.17072/2218-1067-2024-2-5-14)

**Prioritization of the dimensions of political development based on
Islamic teachings in the Islamic Republic of Iran**

Zahra Ghorbanzadeh

PhD Student, Department of Management, Kerman Branch, Islamic Azad University,
Kerman, Iran.

ORCID:۰۰۲-۶۴۳۵-۰۸۱۴

ghorbanzadeh.zahra376@gmail.com

Amin Nikpour (Corresponding Author)

Associate Professor, Department of Management, Kerman Branch, Islamic Azad
University, Kerman, Iran

ORCID:۰۰۰۱-۷۵۵۹-۴۹۸۰

nikpour2003@yahoo.com

Zahra Shokoh

Assistant Professor, Department of Management, Kerman Branch, Islamic Azad University,
Kerman, Iran.

ORCID:۰۰۰۲-۱۸۱۶-۷۸۲۴

shokoh.azaduniversity@gmail.com

Shahin Sharifi

Assistant Professor, Department of Management, Kerman Branch, Islamic Azad University,
Kerman, Iran.

ORCID:۰۰۰۲-۷۸۶۱-۷۳۳X

sharif_49@yahoo.com

Received: ۲۰۲۴ December ۲۷ | Revised: ۲۰۲۵ January ۱۱ | Accepted: ۲۰۲۵ January ۱۵

Abstract

The aim of this research is to prioritize the dimensions of political development based on Islamic teachings for the government of the Islamic Republic of Iran. This study is designed as a developmental-applied research and is conducted in a survey manner.

To collect data, various tools have been utilized, including reviewing credible documents, interviewing experts, and distributing questionnaires. The statistical population of this research includes ۱۰ university professors in the fields of development management and political science who are familiar with Islamic topics, as well as seminary professors and clergy who specialize in governmental management and political science. In this research, the DEMATEL technique has been employed to analyze the data, which helps in examining the relationships between different dimensions of political development.

The results indicate that the dimension of effective political participation has been identified as the most important among the dimensions of political development.

This finding highlights the significant role of citizen participation in political and social processes, which can enhance the sense of responsibility and foster a healthy and dynamic political culture. Additionally, the dimension of religious democracy has been recognized as the most influenced dimension, indicating its deep connection with other dimensions of political development.

This research can serve as a practical guide for policymakers and decision-makers in the Islamic Republic of Iran, assisting in the design of programs and policies that strengthen citizen participation in political processes.

Keywords:

Political Development, Islamic Teachings, Government Of The Islamic Republic Of Iran, DEMATEL.